

La llengua de cérvol

(*Phyllitis sagittata* (DC.) Guinea et Heyw.)

Retrobament d'una falguera en perill d'extinció

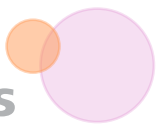
TEXT I IMATGES: Roger Pascual Garsaball

Quan vaig acostar-me a la discreta escletxa rocosa i, havent-me acotxat, vaig veure les frondes lluents d'aquesta petita falguera, em va envair una emoció com poques vegades a la vida. Finalment, havia retrobat la llengua de cérvol (*Phyllitis sagittata* = *Asplenium sagittatum*) exactament en el mateix indret on havia estat herboritzada fa quasi un segle pel metge i naturalista cabasserol Prudenci Seró Navàs.

Seró provenia d'una nissaga atreta per la ciència i la cultura, de la qual el seu oncle Longí Navàs Ferrer, un dels grans entomòlegs de principis del s. XX, és el màxim exponent. Va trobar la llengua de cérvol l'any 1929 a l'entrada de l'avenc de Cantacorbs, als contraforts ponentins del Montsant, i en va conservar una mostra al seu herbari personal. La falguera, però, no va poder ser identificada posteriorment per Julià Molero, que només referencia el plec d'herbari de Seró a la seva tesi sobre la flora del Montsant i el seu entorn (Molero, 1976). Es dona el cas que Molero transcriu l'espècie com a *Phyllitis scolopendrium* (una falguera similar, però força més comuna a Catalunya), fet que sembla conseqüència d'una confusió. En data més recent, Llorenç Sáez i col·laboradors consideraven la llengua de cérvol extinta d'aquesta localitat al *Llibre vermell de les plantes vasculares endèmiques i amenaçades de Catalunya* (Sáez, Aymerich i Blanché, 2010).

Vaig començar a estudiar la flora del Montsant fa uns 35 anys i la llengua de cérvol era un d'aquells deures pendents per als quals no acabes de trobar el moment adequat. L'avenc de Cantacorbs és una de les moltes cavitats geològiques que hi ha al massís i no sortia localitzat en cap mapa, així que vaig demanar a algunes persones de Cabassers que m'expliquessin com arribar-hi. El febrer de 2010 vaig sortir de la Vilella Baixa en direcció a Cabassers per l'antic camí ral. Al coll de Cantacorbs vaig deixar

el camí i vaig seguir la trencada carena de la serra de la Calçada cap al sud-oest, tot avançant penosament entre coscolls (*Quercus coccifera*), argilagues (*Genista scorpius*) i arçots (*Rhamnus lycioides*). Al cap d'uns 100 m vaig trobar una escltxa entre els estrats, però no hi havia rastre de la falguera. Només podien haver passat dues coses: o bé que la planta hagués desaparegut definitivament, o bé que l'avenc que havia trobat no fos el de Cantacorbs.

Anys després vaig assabentar-me que un bon amic de Cabassers, Pep Ramon Miró, havia estat a l'avenc de jovenet amb el seu pare. Així que, per sortir de dubtes, vaig proposar-li que m'hi acompanyés. El dia 11 d'octubre de 2014 ens vam trobar tots dos al coll de Cantacorbs. Avançant carena avall vaig adonar-me de seguida que m'havia equivocat en la identificació de l'avenc ja que, per arribar-hi, vam haver de recórrer uns 350 m. I allí estava la llengua de cérvol, 85 anys després que Seró la identificés el 13 de setembre de 1929.

La troballa, que ha estat publicada al darrer número del *Butlletí de la ICHN* (Pascual, R. 2017), té importància per dues raons principals. En primer lloc, *P. sagittata* és un tàxon catalogat en perill d'extinció a l'annex 1 del *Catàleg de flora amenaçada de Catalunya* (Resolució AAM/732/2015, que actualitza el Decret 172/2008, de 26 d'agost,

de creació de l'esmentat catàleg). A més, l'avenc de Cantacorbs constitueix la localitat més septentrional de la llengua de cérvol a la península Ibèrica, de manera que es troba en una situació biogeogràfica d'extrema vulnerabilitat. Aquesta falguera és una espècie de distribució circummediterrània clarament termòfila, que creix en escltxes de roques sotmeses a un ambient ombrívol i humit, o en localitzacions similars, com les parets de pedra dels pous. A la península Ibèrica té una localitat a Grazalema (Cadis), però la majoria de les troballes s'han fet a les muntanyes de l'arc llewantí, entre Alacant i els Ports de Tortosa, aquestes últimes a uns 50 km en línia recta de l'avenc de Cantacorbs.

Roger Pascual i Garsaball (Barcelona, 1963), va doctorar-se en ciències biològiques per la Universitat Autònoma de Barcelona l'any 1991. Tot i que la botànica ha constituït una de les seves grans aficions, també s'ha dedicat professionalment a molts altres aspectes relacionats amb les ciències naturals, com l'anàlisi territorial, la cartografia d'hàbitats, la planificació d'espais naturals, l'estudi i gestió d'ecosistemes aquàtics o la biodiversitat en general. L'any 2007 va publicar la *Flora de la Serra de Montsant* (Rafael Dalmau editor), obra botànica de referència del massís. [Més ...](#)

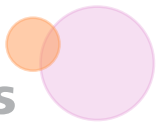
BIBLIOGRAFIA CITADA

Molero, J. 1976. *Estudio Florístico y Fitogeográfico de la Sierra de Montsant y su Área de Influencia*. Tesi doctoral inèdita. Facultat de Farmàcia, Universitat de Barcelona.

Pascual, R. 2017. Relació de 29 tàxons de cormòfits nous i altres dades florístiques d'interès per al massís de Montsant. *Butll. Inst. Cat. Hist. Nat.* 81: 89-96.

Sáez, Ll., Aymerich, P. & Blanché, C. 2010. *Llibre vermell de les plantes vasculars endèmiques i amenaçades de Catalunya*. Argania Editio, S. C. P., Barcelona.

Seró, P. 1929. Herbari de l'Institut Botànic de Barcelona (IBB-CSIC-ICUB), BC-Plantes vasculars. Cat. N. BC:135749. <https://registros.gbif.es/occurrences/be645abc-4b03-4f3a-890a-ff9c4b64d741>

Assistents a la ruta botànica. Imatge cedida per M. Teresa Urpí

La fira Remeiart 2018

Ruta multitudinària i presentació de Milfulles i la nova web

TEXT: Roser Casellas Ribas

El passat 17 de juny es va celebrar la Fira del Remeiart al Castell de Penyafort, acte principal del projecte que l'ajuntament de Santa Margarida i els Monjos celebra, durant tot el mes de juny enfocant-lo a la difusió i el coneixement de les herbes remeieres.

Durant tot el dia, hi va haver parades de productes relacionats amb les plantes medicinals i també tot un seguit d'activitats vinculades a la utilitat de les plantes, com ara: xerrades, tallers, activitats infantils, etc. Flora Catalana hi va ser present col·laborant amb dues de les activitats d'aquella jornada.

A les 9 del matí va començar la ruta botànica, titulada "Plantes silvestres comestibles", pels entorns del Castell de Penyafort, dins del Parc del Foix, que va ser guiada per membres de l'Associació. L'assistència va ser molt alta, més de 70 persones varen participar en aquesta activitat. La ruta, que va durar unes tres hores, va consistir en el reconeixement botànic de moltes plantes, fent èmfasi en l'explicació dels seus usos culinaris i medicinals.

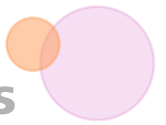
El recorregut es va iniciar passant entre vegetació de riera, tot seguint el camí paral·lel al torrent del Llop. Més tard, travessàrem zones de bosc mediterrani i de cultiu, principalment de vinya, per acabar arribant a la masia de La Torre.

Posteriorment, a les 12 del migdia, dins de les instal·lacions del Castell, a l'espai Foix, hi va haver la presentació de la revista Milfulles i de la nova web de Flora Catalana. La xerrada la van portar a terme membres del Grup de Treball d'Editors i del Grup de Treball de Desenvolupament de Flora Catalana. Allí, es va mostrar la nova web i com utilitzar les eines que ofereix. Seguidament, es va presentar el projecte de la revista que, val a dir-ho, va tenir molt bona acollida per part del públic, ja que es va poder mostrar el primer número, que acabava de ser maquetat.

Tant la ruta botànica com les presentacions van tenir molt bona rebuda per part dels assistents, la qual cosa va permetre donar a conèixer més l'associació. Això es va traduir en la incorporació d'un bon nombre de socis nous al llarg de la jornada.

Roser Casellas Ribas, historiadora i arqueòloga de formació. Naturòpata. Actualment estic centrada en el projecte d'escola de vida El Neix (permacultura, autosostenibilitat, bosc comestible, plantes medicinals, salut natural...). M'apassiona i divulgo temes referents al món de les destil·lacions, la botànica útil i l'ús de perennes comestibles. [Més ...](#)

Jornades etnobotàniques en Llengua Catalana

Excursió a la Vall d'Incles. Imatge cedida per Anna Selga.

Andorra 6,7 i 8 de juliol
de 2018

TEXT: Airy Gras Mas

Els dies 6, 7 i 8 de juliol varen tenir lloc, a Canillo (Andorra), les IX Jornades d'Etnobotànica en Llengua Catalana, organitzades pel Laboratori de Botànica de la Facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació de la Universitat de Barcelona (UB), amb la coordinació del grup de recerca en etnobotànica de la UB i de l'Institut Botànic de Barcelona (www.etnobioc.cat) i la Societat Andorrana de Ciències. Al llarg d'aquests tres dies una norantena d'assistents van poder intercanviar idees i compartir passions.

Manel Niell, del Centre d'Estudis de la Neu i de la Muntanya d'Andorra, organisme que pertany a l'Institut d'Estudis Andorrans, va ser l'encarregat d'obrir les jornades amb una ponència inaugural sobre l'Institut d'Estudis Andorrans i l'etnobotànica.

Durant el dissabte, els assistents van poder gaudir d'una trentena de comunicacions, des del viatge de George Bentham al Pirineu andorrà el 1825, fins a la presentació de la ratafia Corriols com a exemple d'etnobotànica aplicada per a ajudar a protegir el territori a les Guilleries. La jornada va acabar amb un concert de música tradicional a càrrec d'Artur Blasco i Marién de Casimiro i un sopar de clausura.

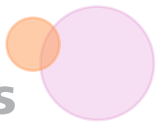
Diumenge, es va dur a terme una excursió per la vall d'Incles on es va parlar de plantes, noms, usos i gestió del territori, tot gaudint d'un meravellós paisatge.

El comitè organitzador fa una valoració molt positiva d'aquestes IX Jornades d'Etnobotànica en Llengua Catalana i posa fil i agulla per la preparació de la seva propera edició el 2020, que marcarà el desè aniversari d'aquestes Jornades.

Airy Gras Mas, llicenciada en biologia per la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). Especialitzada en etnobotànica en territoris de llengua catalana, treballa com a investigadora predoctoral en el grup de recerca EtnoBioFic (<http://www.etnobioc.cat/>) del Laboratori de Botànica de la Facultat de Farmàcia i Ciències de l'Alimentació i l'Institut Botànic de Barcelona (IBB-CSIC-ICUB). [Més ...](#)

Imatge: Guillem Figueras Moreu

Seminari d'etnobotànica de Salagon

La llavor - una promesa en sí mateixa

TEXT: Guillem Figueras Moreu i Natacha Filippi

El seminari d'etnobotànica de Salagon és una trobada anual d'apassionats de l'etnobotànica als pobles de Forcalquier i Mane, a la Provença francesa. El seminari està vinculat al Museu de Salagon, que es defineix com un 'centre d'estudi i documentació enfocada a les relacions societats / natura', sobretot de l'àmbit mediterrani. En un antic priorat de finals del segle XI, el Museu, amb el jardí que l'envolta, és una visita molt recomanable per a qualsevol amant de l'etnobotànica.

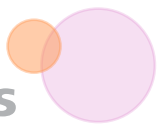
El seminari, després de 17 anys d'existència, és tota una referència tot i ser lluny de les principals institucions acadèmiques. En un país on l'etnobotànica, com a disciplina universitària, gairebé només es pot estudiar al *Muséum national d'histoire naturelle* de París, el seminari de Salagon és un espai de trobada entre els diferents actors del sector, per intercanviar idees i posar-se al dia dels últims estudis realitzats. El punt de vista principalment etnològic del seminari, i el fet que cada any hi ha un tema sobre el que s'han de presentar les ponències, fan d'aquesta trobada un lloc de debat i de reflexió molt interessant sobre les nostres relacions presents i passades amb el món vegetal.

Enguany, el títol era 'la llavor - la promesa en sí mateixa'. En el text de presentació general del seminari, Pierre Lieutaghi¹ desenvolupa els diferents significats associats a les paraules llavor i gra². Recorda primer el sentit botànic de la llavor, lleugerament di-

ferent al sentit que se li dona més comunament. De fet, fins a finals del segle XVII no es coneixia la sexualitat de les plantes i, per tant, la llavor només es considerava com un element més de la planta. Avui en dia sabem que la llavor, amb el pol·len i altres menes de diàspores, representa la part mòbil, viatgera, de la planta. Primera paradoxa d'un element sovint considerat 'sense vida', en dormició, tot i que és l'origen de la vida vegetal i de la seva capacitat per a disseminar-se.

La llavor es manifesta, en moltes societats d'arreu del món, a través de multitud d'usos socials i religiosos. Trobem les paraules 'llavor', 'grana' o 'sement' en expressions del llenguatge quotidià, localitzem la llavor en representacions arquitectòniques, en jocs, en mesures antigues, etc. Però sobretot la llavor està present en la nostra alimentació. L'arqueobotànica ha demostrat que llavors molt petites, com les del blet blanc (*Chenopodium album*), ja es recol·lectaven i es menjaven durant el neolític a Europa. El naixement de l'agricultura, en diferents regions del món, es basa en la domesticació de tres tipus de llavors alimentàries: les dels cereals (els glúcids), les de les lleguminoses (els pròtids) i les llavors oleaginoses (els lípids).

Els cereals, sobretot, influeixen molt en l'imaginari i el model d'organització de les societats mediterrànies. Estan presents en molts relats etiològics, i foren la base de l'alimentació europea fins a la Se-

gona Guerra Mundial. De fet, les comunicacions presentades durant el seminari van tractar, sobretot, dels cereals. Universitaris, persones lligades al món associatiu i pagesos van parlar sobre la domesticació dels cereals en diferents llocs del món entre 8.000 i 5.000 anys aC; del vincle entre la collita de cereals i les nocions de deute i préstec en els texts de Columel·la i Hesíode; de les representacions socials al voltant del gra d'arròs a l'altiplà del Gilân, a Iran; de la lluita per la recuperació de les varietats tradicionals de cereals i del problema dels híbrids industrials i dels transgènics; de la història i les identitats culturals amagades rere l'arròs de la Camarga, a França; de la simbologia associada al blat dur i al blat tendre a la Cabília algeriana a la segona meitat del segle XX; així com del fenomen de moda i reafirmació identitària associada al sègol al Valais suís.

No totes les comunicacions van parlar dels cereals, també es van tractar d'altres aspectes de l'imaginari associat a la llavor. Es va parlar de la recuperació de subespècies, varietats o cultivars antics de verdures i plantes ornamentals, de la sembra de llavors silvestres usades per a la restauració ecològica, dels primers tubercles cultivats fins a les referències a la llavor de rosa en els texts de Paracels, metge del segle XVI. Les discussions sobre les significacions de la llavor a través de la història ens van portar a debatre sobre qüestions tan actuals com el funcionament de l'agroindústria, el naixement de la medicina occidental moderna i els vincles entre coneixements i estructures de dominació.

Una comunicació, particularment inspiradora, va analitzar les representacions socials amagades rere l'èxit dels 'fesols saltadors', les llavors d'una euforbiàcia (*Sebastiania pavoniana*) que són parasitades per la larva d'una papalloneta (*Cydia deshaisiana*). Si aquestes llavors saltadores ens atrauen tant, és perquè ens semblen «vives», en oposició a una certa percepció de les llavors com a immòbils i sense vida. Entre la seva capacitat per quedar-se en dormició i les seves reserves nutritives que assegurin el futur naixement d'un ésser vegetal, la llavor és sempre intrigant, perquè plasma la idea d'un temps en suspensió.

Després de dos dies de comunicacions en un amfiteatre, el seminari es va desplaçar al jardí del Museu de Salagon. Allí, els mons de l'art, dels contes i de l'anecdotàtica ens van fer viatjar a través dels segles, de la llavor de garrofa, origen dels quirats, fins a les llegendes sobre l'aparició dels cereals i les seves males herbes.

Un any més, el seminari de Salagon va sembrar la llavor de nous projectes i nous debats, participant al desenvolupament de l'etnobotànica com a disciplina i camp de recerca.

Guillem Figueras Moreu i Natacha Filippi, membres de l'associació Els Corremarges, associació per a la recuperació i divulgació dels usos populars de la vegetació. Més sobre [G. Moreu](#) o sobre [N. Filippi](#).

1.- Autor de molts llibres d'etnobotànica, entre els quals: Lieutaghi, P. 1999. La plante compagne. Pratique et imaginaire de la flore sauvage en Europe occidentale. Actes Sud, Arles. Vegeu també: Lieutaghi, P. 2017. Une ethnobotanique européenne. Plantes, milieux végétaux et sociétés, des témoignages anciens au changement climatique. Actes Sud, Arles.

2.- Tant en francès, graine i grain, com en català, grana i gra, semblen, sense ser-ho, el masculí i el femení d'una mateixa paraula.